

Бојана В. Раденковић Шошић¹
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет
Катедра за италијанистику

О ПРЕВОЂЕЊУ РАСЦЕПЉЕНИХ РЕЧЕНИЦА НА ИТАЛИЈАНСКИ ЈЕЗИК²

Предмет рада јесу расцепљене реченице у преводима на италијански језик. Расцепљене реченице су релативно нова тема лингвистичких проучавања у српском и италијанском језику (Половина 1983; Сабатини 1985; Беруто 1987; Ренци и сар. 1988; Суботић и Ружић 2008; Рођа 2009; Трнавац 2013; Русимовић 2022), те смо претпоставили да доносе и извесне преводилачке изазове. Пошли смо од општих својстава расцепљених реченица у српском и италијанском језику. На одабраним примерима из савремених српских романа који су преведени на италијански језик контрастивно смо анализирали преводилачке технике и решења у намери да сагледамо ову маркирану конструкцију из угла превођења. Резултати указују на висок прагматички потенцијал расцепљених реченица посебно у примени транспозиције као преводилачке технике.

Кључне речи: расцепљена реченица, италијански језик, српски језик, превођење, преводилачке технике.

УВОД

Расцепљена реченица је конструкција у којој се једна реченица (*Марија је устјала*) дели на два дела тако да сваки део има властити глагол (*Марија је та која је устјала*). Реч је о врсти релативних клауза чији су разлози употребе превасходно стилски и чији је циљ привлачење пажње слушалаца (Русимовић 2022). Без обзира на пораст интересовања за ову реченичну конструкцију у српској лингвистици, већина студија о расцепљеним реченицама се заснива на контрастивним студијама англиста (Суботић и Ружић 2008: 422; Халупка-Решетар 2011) и полазе од енглеског језика коме је ова структура својствена. Расцепљена реченица у италијанској лингвистици проучавана је као део маркираних конструкција, са синтаксичког и прагматичког аспекта. Нису нам познате студије које се баве питањем превођења са српског језика на италијански и питањем контрастивне анализе ове реченичне структуре у српском и италијанском, осим значајног истраживања о заступљености расце-

1 radenkovicbojana@gmail.com

2 Истраживање спроведено у раду није део тематског блока *Феномен миграција у немачком језику, књижевности и дијалектици*.

пљених реченица у настави италијанског језика струке (Ђоровић 2015). Из тог разлога, расцепљене реченице у овом раду анализирали смо у контексту превођења и преводилачких техника. Нисмо се детаљније бавили питањем псеудорасцепљених реченица³, као ни превођењем расцепљених реченица са италијанског на српски језик.

Кренули смо од основних карактеристика расцепљених реченица у српском и италијанском језику. Користећи примере из савремених српских романа који су преведени на италијански језик у последњих петнаест година, контрастивно смо анализирали преводна решења расцепљених реченица у преводима на италијански, као и она у којима се расцепљене реченице појављују само у језику превода. Са циљем да истражимо изазове и ограничења у превођењу ове специфичне реченичне структуре, поставили смо истраживачко питање: Којим преводилачким техникама, према таксономијама које дају Честерман (2016) и Дијадори (2012), долазимо до расцепљених реченица на италијанском језику? Одговори на ово питање дати су кроз анализе примера и указују на висок потенцијал употребе расцепљених реченица као прагматичког решења у превођењу са српског на италијански језик. Одабрани примери у раду показују како расцепљеним реченицама могу да се нагласе одабрани реченични елементи.

РАСЦЕПЉЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ

Интересовање за проучавање расцепљене реченице у српску лингвистику долази из енглеске лингвистике у којој се појављује крајем двадесетих година прошлог века када ову синтаксичку структуру 1927. године први пут спомиње Јесперсен у књизи *Modern English Grammar* (2006). Иако су својства расцепљене реченице у српском језику проучавана као део релативних реченица (Станојчић и Поповић 1992; Урошевић 2015), скорашња истраживања посматрају расцепљену реченицу изоловано, не занемарујући њену семантичко-прагматичку природу (Суботић и Ружић 2008; Трнавац 2013; Русимовић 2022). У студијама на ову тему указује се на терминолошку неустаљеност у српском језику. Почетком осамдесетих у једној од првих студија на тему псеудорасцепљених реченица ова синтаксичка структура назива се клефт реченицама и псеудо клефт реченицама, по узору на енглески термин *cleft sentences* (Половина 1983: 45-54). У потоњим истраживањима аутори се ипак одлучују за термин расцепљена и привидно расцепљена реченица (Суботић и Ружић 2008; Трнавац 2013; Русимовић 2022). Контрастивне студије користе и термин раздвојена и привидно раздвојена реченица (Халупка-Решетар 2011).

3 Псеудорасцепљене реченице у првом делу исказа износе познату информацију, а у другом делу нову (Половина 1983: 45): *Оно што ме вређа нису твоје речи*. Релативна клауза је обично у функцији субјекта.

У расцепљеној реченици долази до дистрибуције емфазе на делове који у великој мери одговарају обрасцима интонацијске истакнутости (Кристал 1987: 216). Независна реченица *Марија је прва устјала* има своју алтернативу у комуникативном смислу у релативној реченици *Марија је та која је прва устјала*. Другом реченицом наглашена је експресивност исказа и истакнут је субјекат „његовом редупликацијом у функцији ендоцентричног антецедента са референцијалном анафором у релативној реченици” (Русимовић 2022: 48). Другим речима, у расцепљеним реченицама долази до цепања просте реченице са циљем да се пажња слушаоца усмери на расцепљени конституент (Трнавац 2013: 348). Сличну реченичну структуру представљају и привидно расцепљене реченице које су карактеристичне по томе што пресупозиција претходи новој информацији, предикат је обгрљен са леве стране катафорском/анафорском заменицом, док је са десне повезан копулом и именском фразом. Обично започињу заменичким елементом *оно*, као у примеру *Оно што нас дефинише као људе јесу емоције* (Трнавац 2013: 351). Фокус нашег рада биле су расцепљене реченице, док се псеудорасцепљеним реченицама овде нећемо бавити.

Суботић и Ружић (2008) дају дијахроно-синхрони увид у својства расцепљених и привидно расцепљених реченица на основу којих увиђамо да је ова језичка појава присутна још у српским текстовима деветнаестог века. Трнавац (2013) анализира својства катафорских облика *ово*, *што*, *оно* у позицији заменице расцепљене реченице, а праве расцепљене реченице у фокусу њеног истраживања садрже општепредметне заменице *ово*, *што*, *оно*, копулу у виду глагола *јесам/биш*, расцепљени (енгл. *cleft*) конституент и расцепљену клаузу. На основу прикупљеног корпуса ауторка дели расцепљене реченице на праве и привидне. Праве реченице могу имати две варијанте: у првој је информација „представљена линеарним редоследом „коментар – топик“ што значи да је топик у расцепљеној клаузи, а коментар у оквиру расцепљеног конституента” (Трнавац 2013: 351)⁴. Расцепљени конституент уводи нову или контрастирану информацију као у примеру: *Ово је та књија* (коментар) *коју сам хтео да прочитам* (топик). У другој групи расцепљених реченица према овом истраживању јесу реченице са редоследом реченичних делова „топик-коментар“. У тој групи правих расцепљених реченица расцепљени конституент представља топик реченице, док расцепљена клауза садржи коментар и нову информацију, тј. расцепљена клауза носи „реченичну логичку пресупозицију која је у овом случају нова у односу на претходни дискурс и која мора постати део заједничког комуникативног простора говорника и слушаоца” (Трнавац 2013: 352) као у примеру: *И управо је то одлука* (топик) *која ми је променила животинодину дана* (коментар). Слична синтаксичка својства расцепљених реченица могу се уочити и у италијанском језику.

4 Под *штош*ком се подразумева оно о чему се говори, а под *коментаром* оно што је речено о топику.

РАСЦЕПЉЕНЕ РЕЧЕНИЦЕ У ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ

За разлику од некадашњих тенденција које су појаву расцепљених реченица (ит. *frase scissa*) посматрали као врсту негативног утицаја француског језика (Д'Акиле и сар. 2005), односно искључиво као одлику говорног италијанског језика, новије лингвистичке студије и граматике анализирају расцепљену реченицу из синтаксичког и прагматичког угла (Сабатини 1985; Беруто 1987; Ренци и сар. 1988; Серијани 1988; Пранди и Де Сантис 2011; Ферари и Цампезе 2016; Патота 2016). Из тог разлога, не можемо да се сложимо са тврдњама Суботић и Ружић (2008: 420) да се расцепљене реченице „релативно ретко употребљавају у талијанском и шпанском, па за њих не постоји термин”. Иако јесте реч о новијој синтаксичкој конструкцији, у питању је тема која заузима све значајније место у италијанској лингвистици.

Међу првим студијама која анализира својства расцепљене реченице као језичку новину јесте Берутова социолингвистичка анализа италијанског неостандарда (ит. *neostandard*). Полазећи од примера *È Mario che ha tirato la coda al gatto* Беруто описује расцепљену реченицу као врсту маркиране конструкције у којој долази до цепања реченице на два дела. Првим делом реченице наглашава се маркирани елемент без обзира на његову граматичку природу (Беруто 1987: 68). Истиче да поред именица у наглашеном делу расцепљене реченице могу да се нађу и други реченични елементи (глаголски предикат (*È abitare lì che non mi piace*), прилози (*Dov'è che vai?*), негација (*Non è che sia malato*), итд). Серијани (1988: 569) повезује прагматичку и синтаксичку природу расцепљене реченице и, полазећи од Сабатинијеве дефиниције која истиче да је расцепљена реченица „резултат поделе просте реченице на две реченице, од којих прва са глаголом *essere* (ит. *essere*) наглашава нову информацију, док други део садржи познате информације (Сабатини 1985: 163)”, сматра да је реч о фреквентној појави у говорном и писаном језику.

Ренци и сарадници (1988: 208) анализирају расцепљену реченицу у оквиру маркираних конструкција. Иако су превасходно усмерени на синтаксичка својства расцепљене реченице, на самом почетку указују на неколико значајних прагматичких одлика. Поредити изговор немаркиране изјавне реченице реченице *Giorgio è arrivato* с маркираном *È Giorgio che è arrivato* наводе да је с прагматичког аспекта, на синтаксичком и интонацијском нивоу, наглашавање одређеног дела реченице у имплицитној или експлицитној супротности са остатком реченице (Ренци и др. 1988: 209). У поређењу с другим маркираним конструкцијама, попут топикализације, Ренци и сарадници истичу да се у расцепљеним реченицама, као у примеру *Era Carlo che stavamo aspettando, non Giorgio* од саговорника очекује да је упознат са чињеницом да се неко очекивао, а да се расцепљеном реченицом исказује само идентитет особе. Такође, наглашавају да иако је реч о реченичним конструкцијама

сличних прагматичких функција, употреба топикализације уместо расцепљених реченица увек је могућа, што не важи у обрнутом случају. Ова реченична структура детаљно је објашњена са синтаксичког аспекта у коме се наводе варијанте експлицитних расцепљених реченица у италијанском језику, у којима се користи глагол у личном глаголском облику (*È Giorgio che mi ha telefonato*), и имплицитних, у којима се не користи глагол у личном глаголском облику (*È stato Giorgio ad avermi telefonato*).

Фераријева и Цампезе (2016: 152-153) описују расцепљену реченицу као реченицу која се састоји од управне реченице (ит. *frase reggente*) без субјекта с глаголом *essere* и маркираним елементом и зависне реченице (ит. *frase subordinata*) коју уводи везник *che* или предлог *a* у зависности од тога да ли је реч о експлицитним (*È Marco che ha vinto il concorso*) или имплицитним расцепљеним реченицама (*Sono stati loro a sporgere denuncia*), док Патота наводи само експлицитну расцепљену реченицу као подврсту релативних реченица (Патота 2016: 215-6). Наглашени елемент (ит. *elemente scisso*) може припадати семантичком или структурном језгру, док се крајњи елементи не могу наглашавати. Фераријева и Цампезе (2016: 152-153) наводе пример неодрживости расцепљеног облика реченице: *È forse che verremo domani*. Иако је глагол *essere* најчешће у трећем лицу јединине презента (*È stasera che andiamo al teatro*), то не мора да буде јединствен случај, као у примерима у којима видимо и употребе других глаголских времена: *Sarai tu che glielo dirai/ Eravamo stati noi a protestare/ Sarebbe Michela che dovrebbe protestare*. С прагматичког аспекта ови аутори истичу да је маркирани елемент расцепљене реченице интонацијски наглашен и да је носилац супротног значења (*È domani che veniamo, non stasera*). Пранди и Де Сантис (2011: 170) дају слично тумачење расцепљене реченице којим истичу да се маркираност првог дела расцепљене реченице заснива на односу који он има са остатком реченице, као у примеру *È lui che mi ha rubato il borsellino*.

Синтаксичко-прагматичка својства расцепљене реченице у српском и италијанском језику указују на сличност ових структура, те смо овде истражили које су то преводне технике које се најчешће употребљавају у преводима са српског на италијански језик. Посебно смо се усмерили на оне случајеве у којима се расцепљена реченица појављује у језику превода иако није постојала у изворном тексту.

ПРЕВОЂЕЊЕ РАСЦЕПЉЕНИХ РЕЧЕНИЦА: АНАЛИЗА ОДАБРАНИХ ПРИМЕРА

Питање класификације преводилачких стратегија најчешће се заснива на адекватном избору преводилачког приступа, метода и техника (Дијадори 2012 : 59). Овде ћемо се ослонити на две класификације

преводиоачких техника. Честерман (2016) полази од три групе стратегија (синтаксичке, семантичке и прагматичке) и своју класификацију заснива на важним претходним студијама (Вине, Дарбелне 1958; Кетфорд 1965; Најда 1964; Малон 1988; Лувен-Зварт, Кити 1989/1990). Према Честерману (2016: 90-109) технике које се користе у оквиру синтаксичке преводиоачке стратегије јесу: дослован превод, калкирање, транспозиција, промена језичке јединице, промена структуре фразе, клаузе, реченице, кохезија језичког нивоа или обрасца. Семантичка стратегија обухвата употребу синонимије, хипонимије, промене апстрактног значења, промену дистрибуције, емфазу и парафразу, док су преводиоачке технике у оквиру прагматичке стратегије: адаптација (натурализација), промена језичке информације и превођење на основу садржаја.

Класификација коју даје Дијадоријева ослања се махом на исте познате студије (Вине, Дарбелне 1958; Кетфорд 1965; Малон 1988; Њумарк 1988), с тим да Дијадоријева ((Дијадори 2012: 49-72) наводи да се на основу преводиоачких приступа прво бира преводиоачки метод који може да буде више или мање усмерен на изворни текст или форму садржаја, а на основу метода и преводиоачке технике које могу бити: употреба интегралних или прилагођених позајмљеница, транслитерација, калкирање и дословни превод (реч по реч), транспозиција као пример који се заснива на различитим морфосинтаксичким правилима изворног и циљног језика, модулација (обавезна или факултативна варијација заснована на семантичкој промени или промени становишта (нпр. употреба афирмативних исказа у изворном језику у односу на употребу двоструке негације у језику превода), интеркултурна еквиваленција која се најчешће примењује код превода фразеолошких јединица, техника адаптације, тј. употреба различитих културолошких параметара и техника компензације која се употребљава с циљем очувања значења. Дијадоријева наводи и технике помоћу којих долази до проширивања изворног текста на нивоу форме и садржаја. То су: дивергенција (техника на основу које се у циљном језику добијају решења са више могућности интерпретације), додавање елемената који нису носиоци значења, проширивање садржаја елементима који нису присутни у изворном тексту и то објашњењима, фуснотама, глосарима и хиперлинковима. У приступу који се заснива на сажимању изворног текста, према овој ауторки, могуће је употребити технику конвергенције, технику изостављања једног дела изворног текста и технику брисања читавих делова текстова због цензуре, времена, простора или преводиоачких потешкоћа (Дијадори 2012: 64-67).

Полазна тачка овог истраживања биле су расцепљене реченице уочене у четири романа који су током последњих петнаест година преведени на италијански језик: *Dove sono io in questa storia* (Е. Kusturica), *Dizionario dei Chazari* (М. Pavić), *La casa della memoria e dell'oblio* (F. David) и *La resa* (J. Lengold). Како је циљ овог истраживања био указати

на изазове и ограничења у преводу ове маркиране конструкције, примери из корпуса илуструју преводачке технике које су у њима употребљене. Поставили смо питање да ли су расцепљеним реченицама у италијанском језику, као преводним решењима, полазне основе увек биле и расцепљене реченице у српском језику, односно које технике се најчешће употребљавају у њиховом преводу. Како је ова маркирана конструкција у италијанском језику дуже присутна него у српском, очекивали смо да ће се преводиоци ослањати на њихову употребу и у оним реченицама у којима нису употребљене на српском језику.

На почетку наводимо примере синтаксичке подударности расцепљених реченица на српском језику у преводима на италијански језик:

(1) *Ко је њај који ме већ дуго ноћу узнемирава, огакле зове, зашто?*

(Давид 2014: 62)

Chi è quest'uomo che da tempo mi disturba di notte, da dove chiama, perché? (Давид 2020)

(2) *То њи је њај Храбалов јунак што не може да буде хуман ња се извињава и позива на небо "које њакође" није хумано јер је, како каже, то у суйројности са исправним мишљењем.* (Кустурица 2010: 314)

È quell'eroe di Hrabal che non può essere umano, e si scusa, e si appella al cielo "che non è umano neppure lui", perché, dice, ciò è in opposizione a un modo di pensare corretto (Кустурица 2011)

Међутим, расцепљене реченице на италијанском језику често се појављују као резултат употребе транспозиције, тј. промене врсте речи засноване на различитим морфосинтаксичким правилима изворног и циљног језика. Тако у следећим преводачким решењима долази до промене на нивоу читаве реченице. У примеру (3):

(3) *Па, ето, рекох себи, шаље ња само небо да ушеши Ингрид и учини наш животи погодношљивим.* (Давид 2014: 48)

већ наглашени придев *сам* у атрибутој функцији у значењу „значај, улед, високи положај некој лица: чак и, дајаче: тужити самом министру, обратити се с молбом самом председнику” (Речник српскога језика 2011: 1164) у преводу на италијански језик транспозицијом постаје емфаза расцепљене реченице:

Ecco, mi dissi, è il cielo che lo manda per consolare Ingrid e rendere la nostra vita più sopportabile. (Давид 2020)

До сличне промене дошло је и у примеру (4):

- (4) Овдје не пали више прича да не ваљају ни једни, ни други, ни трећи. Само једни не ваљају, а то су Срби. (Кустурица 2010: 305)
Qui non funziona più il discorso che non vanno bene né i primi, né i secondi, né i terzi. Sono solo i primi che non vanno bene, e quelli sono i serbi. (Кустурица 2011)

Примећујемо да у наведеним примерима прагматичка својства остају непромењена, док се транспозицијом мења синтаксичка структура реченице у преводу на италијански.

Примери (5), (6) и (7) показују ситуације у којима се преводилац одлучио да расцепљеном реченицом нагласи информацију коју претвара у емфазу расцепљене реченице:

- (5) **Већ** дуже време понижена доживљавам свакодневно. (Давид 2014: 63)
È tanto tempo che sopporto umiliazioni quotidiane. (Давид 2020)
- (6) То је стара идеја породице Рајнвајн, они то покушавају **већ** двадесет и пет година! (Кустурица 2010: 237)
È la solita vecchia idea della famiglia Rajnvaajn, sono già venticinque anni che ci provano! (Кустурица 2011)
- (7) Његова породица **већ** сто година сели из куће у кућу једну исту каљаву пет, а он сматра да ће се XXI столеће разликовати од нашега иако што ће људи најзад усвојити сложну прошив досаге која их данас плави као кужна вода. (Павић 2016 (1988): 193)
Sono cento anni che la sua famiglia trasloca di casa in casa la stessa stufa di maiolica, e lui ritiene che il XXI secolo sarà diverso dal nostro, perché finalmente gli uomini si ribelleranno alla noia, che oggi li inonda come acqua infetta. (Павић 2020)

Уочавамо да и у овим примерима долази до усложњавања реченице на италијанском језику: прилошка одредба за време исказана прилогом **већ** постаје емфаза расцепљене реченице у складу са познатим одликама италијанске расцепљене реченице према којима и прилошке одредбе могу бити расцепљени конституент, као у примерима *È domani che deve partire* или *È la sopra che devi mettere il sacco* (Ренци и сар. 1988: 229). Преводилац се одлучује да употребом транспозиције задржи емфатичке елементе изворног текста, али ова преводилачка техника уједно одражава и прагматички избор преводиоца.

По сличном принципу преведена је и реченица из примера (8):

- (8) Долазим ја у Цариград да најзад видим њега. (Павић 2016 (1988): 192)
Non è lui che viene per vedere me. Sono io che vado a Istanbul per vedere finalmente lui. (Павић 2020)

Овде уочавамо све преводилачке стратегије и адекватне технике о којима говори Честерман (2016): синтаксичком транспозицијом се уводи расцепљена реченица (емфатичка постпозиција личне заменице уз галагол у личном глаголском облику *Долазим ја* преведен је расцепљеним делом реченице *Sono io che*), променом потврдног исказа у одрични (*Долазим* према *Non è lui che viene*) употребљена је семантичка стратегија, док је адаптација топонима *Цариград* у *Istanbul* извршена као део прагматичке преводилачке стратегије, односно културне адаптације. Овде ћемо напоменути да Честерман истиче да прагматичке стратегије превођења често обухватају и синтаксичке и семантичке стратегије чему иду у прилог примери из овог рада.

Расцепљена реченица у преводу на италијански може да се употреби и као прагматички избор преводиоца да би се додатно нагласили емфатички елементи изворног текста (9) и (10), да би се променило значење емфазе (11) или променила сама емфаза (12). Тако је у примеру (9) расцепљена реченица у италијанском преводу нагласила антитезу изворног текста:

- (9) *Нисмо ми у свећу, свећ је у нама.* (Давид 2014: 58)
Non siamo noi ad essere nel mondo, è il mondo che è dentro di noi.
(Давид 2017)

док је у примеру (10) појачала емфазу заменице у постпозицији:

- (10) *Мајко божија, ваљда ја знам шћа је кна, не книјеш ши косу неџо ја!* (Кустурица 2010: 101)
Madre di Dio, saprò bene cos'è l'henné, sono io che me lo metto sui capelli, non tu! (Кустурица 2011).

У примеру (11) долази до промене значења у самој емфазе:

- (11) *Све оне нишане у неџа, а не обраћно.* (Павић 2016 (1988))
Sono loro a prenderlo di mira, e non il contrario. (Павић 2020)

а у примеру (12) до промене наглашеног конституента. Расцепљена реченица у италијанском преводу заменила је наглашену заменицу *ми* у акузативу у емфатичкој функцији и усмерила емфазу реченице на други реченични елемент:

- (12) *Проведемо шћакo љодине и љодине уверени да смо ми, сами и свесно, одбацили своју прошлoстџ, а онда, некоџ оваквоџ, наизџлед обичноџ дана, схваћимо да сџвари сџоје сасвим обрнућо - наша прошлoстџ је одбацила нас, не желећи више да чује за оно шћо смо љосћали, још мање за оно шћо љланирамо да будемо.* (Ленголд 2018: 84)

Trascorriamo così anni e anni, convinti di essere stati noi a rifiutare consciamente il nostro passato, e poi, un giorno qualsiasi come questo, comprendiamo che le cose stanno in modo completamente opposto: è il nostro passato che ci ha rifiutati, senza volere neppure sapere cosa siamo diventati, e ancora meno quel che progettiamo di essere. (Ленголд 2022: 97)

У примеру (13) преводилац се одлучује да техником транспозиције и увођењем прилошке одредбе као топика расцепљене реченице повеже више реченица на српском у једну сложену на италијанском:

- (13) *Провео сам на острву шри гана и шри ноћи. То је било моје стварно оградњање. Међу лешевима животиња од којих су неки већ били костури, док су се други још распадали.* (Давид 2014: 93)
Sull'isola ho trascorso tre giorni e tre notti. È lì che sono cresciuto davvero, tra i cadaveri degli animali, alcuni dei quali erano già scheletri mentre altri si stavano ancora decomponendo. (Давид 2017)

док је у примеру (14) расцепљена реченица на италијанском језику показала одлуку преводиоца да употребу каузалне реченице са елипсом главне на српском језику нагласи употребом расцепљене реченице на италијанском језику:

- (14) *Само ми не тражи канџара, јер ши ја мерити не моју. Защо и прогајем сабље, ножеве, виљушке и оруђа која се броје а не мере.* (Павић 2016 (1988))
Ma non chiedermi una bilancia, perché io non posso più pesare. È per questo che vendo sciabole, coltelli, forchette e attrezzi, cose che si contano e non si pesano. (Павић 2020).

На самом крају, примери прагматичких одлука преводиоца јесу оне реченице чија је маркирана конструкција у потпуности изостављена у језику превода. На тај начин, преводилац изоставља наглашени реченични елемент изворног текста и поједностављује реченичну структуру циљног језика. Једно од објашњења може да се темељи на непрепознавању расцепљене реченице у српском тексту. У нашем корпусу наишли смо на пример изостављања привидно расцепљених реченица који, у недостатку других, илустративно наводимо:

- (15) *Оно што маму боли је место из кој смо пошкли и ши и ја, наш једини облик, наша колевка.* (Ленголд 2018: 23)
Alla mamma fa male il posto dal quale siamo usciti sia tu che io. (Ленголд 2022: 30)

На основу анализе наведених примера долазимо до неколико запажања. Готово сви примери употребе расцепљених реченица у италијанским преводима романа нису превод исте синтаксичке структуре на српском језику, већ су резултат преводачких одлука и употребљене преводачке технике, најчешће транспозиције. Ипак, уочавамо да одлуке преводаца одражавају синтаксичко-прагматичку природу расцепљене реченице у оба језика. У одређеним примерима расцепљена реченица омогућава преводиоцу да наглашени реченични елемент транспозицијом претвори у емфазу расцепљене реченице на италијанском језику, да уведе емфазу, промени својства емфазе или да је у потпуности измени.

ЗАКЉУЧАК

Синтаксичка структура расцепљених реченица у српском језику слична је структури расцепљене реченице у италијанском језику. У оба језика реч је о маркираној конструкцији у којој се једна реченица дели на два дела што доводи до дистрибуције емфазе у реченици на делове са циљем да се привуче пажња слушалаца. У оба језика конституенти расцепљене реченице су слични. У првом делу расцепљене реченице налази се глагол *биши* или *јесам*, расцепљени конституент и расцепљена клауза. За разлику од италијанског језика, у српском језику први део расцепљене реченице може да садржи и опште предметне заменице *ово*, *што* или *оно*, што није случај са италијанским у коме се у првом делу расцепљене реченице налази глагол бити (ит. *essere*) и расцепљени конституент. Наведена разлика не угрожава својство сличности расцепљених реченица у српском и италијанском језику као маркираних синтаксичко-прагматичких структура.

Управо је ова синтаксичко-прагматичка сличност двеју конструкција била подстицај да се усмеримо на питање преводу расцепљених реченица са српског на италијански језик. Овде се нисмо бавили преводу привидно расцепљених реченица (ит. *frasi pseudoscisse*), што ће бити правац будућих истраживања. У раду је постављено питање да ли су расцепљене реченице на италијанском језику рефлексја употребе расцепљених реченица у српском језику. Другим речима, запитали смо се захваљујући којим преводачким техникама преводиоци долазе до расцепљених реченица у преводима српских романа на италијански језик. Анализирани примери показују да се расцепљене реченице у преводима на италијански језик махом појављују као резултат прагматичких одлука преводиоца. Те одлуке могу да буду претварање наглашеног реченичног елемента транспозицијом у емфазу расцепљене реченице на италијанском језику, увођење емфазе, промене својства емфазе или њена потпуна измена. Употреба расцепљене реченице као прагматичког решења у функцији емфазе видљива је и у оним примерима у који-

ма се преводилац ослонио не само на технике синтаксичке стратегије (транспозицију), већ и на семантичке (промену емфазе (Честерман 2016: 101) и модулацију (Дијадори 2012: 65). На основу свега наведеног закључујемо да превођење расцепљених реченица отвара низ могућности за преводиоца и повећава видљивост преводиоца. Употреба ове реченичне конструкције у превођењу ослања се на различите преводилачке технике, а у одређеним примерима расцепљене реченице постају јединствено решење које осликавају све преводилачке стратегије чиме се ова језичка конструкција поставља као важан синтаксичко-прагматички ослонац у превођењу.

Литература

Вине, Дарбелне. 1958: Vinay, Jean-Paul, et Jean Darbelnet. *Stylistique Comparée du français et de l'anglais*. Paris: Didier.

Д'Акиле и сар 2005: D'Achille, Paolo, et al, La frase scissa in italiano: aspetti e problemi, In: I. Korzen e P. D'Achille *Tipologia linguistica e società: considerazioni inter- e intralinguistiche*, Franco Cesati, 249-279.

Давид 2014: F. David, *Кућа сећања и заборав*, Београд: Laguna

Давид 2017: F. David, *La casa della memoria e dell'oblio*. traduzione di Manuela Orazi and Dunja Badnjevic, Roma: Bordeaux.

Дијадори 2012: P. Diadori *Teoria e tecnica della traduzione*. Firenze: Le Monnier università.

Ђоровић 2015: D. Đorović, *La frase scissa nell'insegnamento dell'italiano per gli studenti di scienze umanistiche*, Scripta Manent, 10, 2-20.

Ферари, Цампезе 2016: A. Ferrari e L. Zampese, *Grammatica: parole, frasi, testi dell'italiano*, Roma: Carocci editore

Јесперсен 2006 (1927): O. Jespersen, *A Modern English Grammar on Historical Principles*, Routledge.

Кетфорд 1965: J. Catford. *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford: Oxford University Press.

Кристал 1988: D. Kristal, *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Beograd: Nolit.

Кустурица 2010: Е. Кустурица, *Смрт је нејровјерена тласина*. Београд: Новости.

Кустурица 2011: E. Kusturica, *Dove sono io in questa storia*, Milano: Feltrinelli (epub), traduzione di Alice Parmeggiani.

Ленголд 2018: J. Lengold. *Odustajanje*. Beograd: Arhipelag.

Ленголд 2022: J. Lengold, *La resa*, traduzione di Elisa Copetti, Roma: Volland.

Лувен-Зварт, Кити 1989/1990: Leuven-Zwart and Kitty M. van. 1989/1990. "Translation and original. Similarities and dissimilarities", I and II. *Target*1(2): 151–181 and 2(1): 69–95.

Малон 1988: J. L. Malone. *The Science of Linguistics in the Art of Translation*. Albany: State University of New York Press.

Најда 1964: E. Nida. *Towards a Science of Translating*. Brill.

Њумарк 1988: P. Newmark, *A textbook of translation*, New York: Prentice-Hall.

- Павић 2016: М. Pavić, *Hazarski rečnik*, elektronsko izdanje, Carlo.
- Павић 2020: М. Pavić, *Dizionario dei Chazari*, Roma: Volland (epub), traduzione di Alice Parmeggiani.
- Патота 2016: G. Patota, *Grammatica di riferimento dell'italiano contemporaneo*. Garzanti linguistica.
- Пранди, Де Сантис 2011: М. Prandi e С. De Santis, *Le regole e le scelte: manuale di linguistica e di grammatica italiana*, Torino: UTET.
- Половина 1983: В. Половина. Псеудоклефт реченице у енглеском и њихови еквиваленти у српскохрватском језику. У *II Симиозијум Конјрасивна језичка екстраживања. Зборник радова.*, Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду, 45-54.
- Речник српскога језика 2011, Матица српска, доступно на: <https://archive.org/details/recnik-srpskoga-jezika-2011/page/134/mode/2up>
- Ренци и сар. 1988: Renzi, Lorenzo, et al, *Grande grammatica italiana di consultazione*, Il Mulino.
- Рођа 2009: С.Е. Roggia, *Le frasi scisse in italiano: struttura informativa e funzioni discorsive*, Geneve: Slatkine.
- Русимовић 2022: Т. Русимовић, Алтернативност ендоцентричног антецедента релативне клаузе са референцијалном анафором, *Језик, књижевност, алтернативе*, Филозофски факултет у Нишу, 43-55.
- Сабатини 1985: Francesco S. Linee di tendenza dell'italiano contemporaneo e problemi di norma In: *Gesprochenes Italienisch in Geschichte und Gegenwart*, a cura di G. Holtus e E.Radtke, Tübinga, Narr, 154-184.
- Серијани 1988: L. Serianni, *Grammatica italiana. Italiano comune e lingua letteraria*, Torino: Utet.
- Станојчић, Поповић 1992: Ж. Станојчић и Љ. Поповић, *Грамађика српскога језика*, Београд: Завод за уџбенике и наставна средства.
- Суботић, Ружић 2008: Љ. Суботић и В. Ружић, Расцељене (*cleft*) реченице у српском језику (дијахроно синхронизиски план), *Зборник Мађице српске за славистику*, 73, 415-431.
- Трнавац 2013: Р. Трнавац, Катафорски облици заменица *ово, то, оно* у расцељеним (*cleft*) реченицама у српском језику, *Јужнословенски филолоџ*, 69, 347-365.
- Урошевић 2015: Д. Урошевић, *Релативна реченица у шумадијско-војвођанском дијалекту*, необјављена докторска дисертација. Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, 2015. *Наргус*, <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/4514/Disertacija16.pdf?sequence=6&isAllowed=y>
- Халупка-Решетар 2011: С. Халупка-Решетар, *Реченични фокус у енглеском и српском језику*. Филозофски факултет, Универзитет у Новом Саду, доступно на: <https://digitalna.ff.uns.ac.rs/sadrzaj/2011/978-86-6065-077-3>
- Честерман 2016: А. Chesterman, *Memes of Translation: The Spread of Ideas in Translation Theory*. John Benjamins Publishing Company.

Извори:

- Давид 2014: F. David, *Kuća sećanja i zaborava*, Beograd: Laguna
- Давид 2017: F. David, *La casa della memoria e dell'oblio*. traduzione di Manuela Orazi and Dunja Badnjevic, Roma: Bordeaux.

Кустурица 2010: Е. Кустурица, *Смрт је непровјерена тласина*. Београд: Новости.

Кустурица 2011: Е. Kusturica, *Dove sono io in questa storia*, Milano: Feltrinelli (ePub).

Павић 2016: М. Pavić, *Hazarski rečnik*, elektronsko izdanje, Carlo.

Павић 2020: М. Pavić, *Dizionario dei Chazari*, Roma: Voland (ePub).

Bojana V. Radenković Šošić / TRADUZIONE DELLE FRASI SCISSE IN ITALIANO

Riassunto / Il contributo propone l'analisi delle frasi scisse in lingua italiana e serba. La frase scissa rappresenta una costruzione marcata che risulta dalla suddivisione di una frase semplice in due parti. La prima parte, con il verbo *essere*, isola l'elemento enfaticizzato, la seconda contiene quello noto. Essendo l'argomento relativamente nuovo sia negli studi serbi che italiani, l'obiettivo della ricerca è analizzare l'aspetto traduttivo di questa struttura marcata. Abbiamo preso in considerazione le caratteristiche generali delle frasi scisse in serbo e italiano. Attraverso esempi selezionati da diversi romanzi serbi tradotti in italiano, abbiamo condotto un'analisi contrastiva delle tecniche e delle soluzioni nella traduzione delle frasi scisse in italiano. Con l'intento di esaminare le sfide e le limitazioni che emergono nella traduzione di questa struttura sintattica marcata, abbiamo esaminato le soluzioni e le tecniche di traduzione con cui le frasi scisse vengono tradotte. I risultati indicano un alto potenziale pragmatico di questa costruzione sintattica, soprattutto nell'applicazione della tecnica di trasposizione.

Parole chiave: frasi scisse, italiano, serbo, traduzione, tecniche traduttive

Примљен: 6. јуна 2024.

Прихваћен за штампу јула 2024.